

บทที่ 3

วิธีการดำเนินวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยพื้นฐาน ผู้วิจัยเน้นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก โดยกำหนดวิธีการวิจัยเอาไว้ดังนี้

1) การศึกษาเอกสาร

ผู้วิจัยได้ค้นคว้า และรวบรวมโดยการศึกษาจากเอกสาร ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นข้อมูลจากเอกสารชั้นรอง เพื่อให้เป็นแนวทางในการศึกษาและใช้ข้อมูลในมิติต่าง ๆ มาประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชน สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับเอกสารที่ใช้ในการศึกษามีดังต่อไปนี้

1.1) หลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลเอกสารชั้นต้นโดยเฉพาะที่ได้จากพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้รับการอนุเคราะห์จากคนในชุมชน ได้แก่ ภาพถ่ายเก่า และเอกสารบันทึกเหตุการณ์ สำหรับภาพถ่ายเก่านั้นเป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงสภาพพื้นที่ และเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นกับชุมชนเป็นหลัก นอกจากนี้แล้วยังมีภาพถ่ายที่ผู้วิจัยไปสืบค้นจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ภาพถ่ายในพื้นที่โดยตรง หากแต่สามารถเป็นภาพแทนของพื้นที่ในอดีตได้ เนื่องจากมีความสอดคล้องกับข้อมูลเอกสารต่าง ๆ รวมถึงข้อมูลบอกเล่าที่ผู้วิจัยได้รวบรวมเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ในบริเวณอันเป็นที่ตั้งของชุมชนที่ศึกษา

1.2) หลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากงานที่รวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ทั้งที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านปูนโดยตรง และชุมชนหรือย่านโดยรอบ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ด้วยการพิจารณาว่าข้อมูลในเอกสารนั้นมีความเชื่อมโยงกับพื้นที่ศึกษามากน้อยเพียงใด สามารถนำมาใช้เพื่อสะท้อนเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมา และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลาได้มากน้อยเพียงใด ในอีกทางหนึ่งข้อมูลจากเอกสารนี้ยังเป็นข้อมูลที่จะมาขยายและเป็นส่วนเสริมให้กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

2) การศึกษาภาคสนาม

ประชากร

สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ต้องการสัมภาษณ์ข้อมูลหลักในครั้งนี้เป็นคนในชุมชนทั้งหมด โดยเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ร่วมกับชุมชนแห่งนี้เป็นเป็นระยะเวลาาน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นกลุ่มคนที่มีอายุราว 50 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มคนที่เกิด หรือเข้ามาอยู่ในชุมชนแห่งนี้ตั้งแต่ยังตนเองเด็ก

กลุ่มต่อมาเป็นคนในชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบโดยตรงกับชุมชนทั้งในอดีต และในปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น กรณีการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง

สะพานพระราม 8 ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมา รวมถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา

วิธีการเก็บข้อมูลในภาคสนาม

ในการทำงานภาคสนามผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ผ่านการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน สำหรับวิธีการเก็บข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 2 วิธี ได้แก่ การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การสังเกตการณ์

ในกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการสังเกตการณ์ ผู้วิจัยได้เข้าไปในพื้นที่ศึกษาอยู่เป็นระยะ ๆ ตั้งแต่ในช่วงต้นปี 2559 – 2561 การลงพื้นที่ภาคสนามนั้นผู้วิจัยจะเข้าไปตั้งแต่ในช่วงเช้าจนถึงค่ำ ทั้งในวันธรรมดา และวันหยุด เพื่อเดินเท้าสำรวจพื้นที่ในเชิงกายภาพ และสังเกตการณ์เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้คนในพื้นที่ชุมชนบ้านปูน โดยมีการบันทึกภาพตลอดช่วงระยะเวลาที่มีการสำรวจและสังเกตการณ์

2) การสัมภาษณ์

ในกระบวนการของการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับชุมชนที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าในระยะเวลาเริ่มต้น นำมาใช้เป็นข้อมูลในการสร้างคำถามเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโรงงานสุราฯ ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับผู้คนในชุมชน จากนั้นจึงมีการตั้งคำถามในประเด็นที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อย หรือประเด็นที่ลึกกลงเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความชัดเจนมากขึ้น พร้อมกันนั้นก็ได้อัปเดตคำถามเพื่อหาประเด็นใหม่ ๆ เพิ่มเติมด้วย

การสัมภาษณ์ข้อมูลจากคนในชุมชนโดยส่วนใหญ่แล้วเป็นการถามคำถามที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำในช่วงที่คนเหล่านั้นมีประสบการณ์ร่วม ซึ่งคนในชุมชนที่จะสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนบ้านปูนในปัจจุบันมีอยู่ไม่มากนัก คนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มคนรุ่นที่เข้ามาหลังจากเจ้าของที่ดินเดิมออกไป หรือไม่ก็เป็นกลุ่มลูกหลานของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กับเจ้าของที่ดินเดิม

สำหรับวิธีการของการเข้าถึงกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีทั้งที่เกิดขึ้นด้วยความบังเอิญจากการที่ผู้วิจัยเดินสำรวจชุมชน และจากการแนะนำจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่งในลักษณะที่เป็นลูกโซ่ เพื่อให้ได้ข้อมูลมาเติมเต็มในประเด็นต่าง ๆ ในส่วนที่คนเหล่านั้นมีความเกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่งลักษณะของคำถามที่ผู้วิจัยใช้ในการสัมภาษณ์นั้นจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ และประเด็นที่สอบถาม ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีของการสอบถามเกี่ยวกับความทรงจำจากผู้สูงอายุ ซึ่งถือเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ มีความจำเป็นที่จะต้องถามเป็นคำถามปลายปิดเสียมาก เนื่องด้วยข้อจำกัดเกี่ยวกับความทรงจำของแต่ละบุคคล ทั้งยังต้องมีการตรวจสอบความถูกต้อง หรือความน่าจะเป็นของคำตอบที่ได้ ทั้งยังต้องเข้าไปเยี่ยมเยียน

พูดคุยอยู่อย่างต่อเนื่องด้วย ในขณะที่คำถามปลายเปิดก็มีความจำเป็นอย่างมากเมื่อต้องการทราบถึงความรู้สึกต่ออดีต หรือความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไปต่าง ๆ ในชุมชน

3) การสรุป วิเคราะห์ และอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยพื้นฐาน ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการทางมานุษยวิทยาโดยการเข้าไปสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ประกอบกับการใช้ข้อมูลที่เป็นข้อมูลเอกสารทั้งที่เป็นหลักฐานขั้นต้น และหลักฐานชั้นรองร่วมด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของชุมชน และผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวและพัฒนาการของพื้นที่กรุงเทพมหานคร ต่อบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษา หลังจากที่ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ จากเอกสาร และลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องแล้ว เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมทั้งหมดเป็นข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปของชุมชน ซึ่งเป็นชุดข้อมูลยังคงกระจัดกระจาย และแยกเป็นส่วน ๆ ผู้วิจัยจึงได้นำเอาข้อมูลที่ได้มานำเสนอด้วยการใช้วิธีการพรรณนา โดยแบ่งการนำเสนอข้อมูล โดยมีการเชื่อมโยงเรื่องราวไปตามประเด็นสำคัญที่ทำการคัดเลือกมาจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าและลงภาคสนาม

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูล และอภิปรายผลการศึกษาผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกตามประเด็นต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอไปในส่วนของการนำเสนอผลการวิจัย ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นถึงความปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดผลตามประเด็นต่าง ๆ เพื่อเป็นการทำความเข้าใจภาพรวมของชุมชนให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมาถกเถียงกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อเสนอแนะรวมถึงการให้ภาพอนาคตของพื้นที่ศึกษาด้วย

4) จริยธรรมการวิจัย

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในแต่ละครั้งนั้น ผู้วิจัยได้แจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลหลักทราบเกี่ยวกับตัวผู้วิจัยโดยคร่าว ๆ และจุดประสงค์ที่เข้ามาเก็บข้อมูลในชุมชนอย่างละเอียด ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งผู้วิจัยจะใช้วิธีการจับบันทึกมากกว่าการบันทึกเสียง ซึ่งหากจำเป็นต้องมีการบันทึกเสียงก็จะแจ้งให้ผู้สัมภาษณ์หลักทราบ และอนุญาตก่อน และจะทำลายหลักฐานเหล่านี้หลังจากใช้ข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หรือในบางกรณีจะเป็นเพียงแค่การฟังเพื่อเก็บสาระจากผู้ให้ข้อมูลหลักเท่านั้น สำหรับในส่วนของการบันทึกภาพก็จะเน้นการใช้ภาพถ่ายนิ่ง และบรรยากาศโดยรวม เพื่อสร้างความไว้วางใจเชื่อใจว่าผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกไปใช้ในทางที่ก่อให้เกิดผลกระทบกับผู้เล่าหรือชุมชน

ในบริบทของชุมชนบ้านปูนซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐ ทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ในปัจจุบันมีปัญหาความขัดแย้งภายใน ในการเก็บข้อมูลและการนำข้อมูลมาใช้สำหรับการนำเสนอในงานวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการปกป้องสิทธิของผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยการไม่เปิดเผยชื่อผู้ให้สัมภาษณ์หลักในประเด็นตามที่ได้กล่าวไปข้างต้น ด้วยการไม่เปิดเผยชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ในประเด็นเหล่านี้

